

MEDDELELSER OG OVERSIGTER

EN RAPPORT OM EUROPAS ØKONOMISKE SITUATION

En meget omfattende og tilbundsående analyse af den økonomiske situation i efterkrigstidens Europa findes i en oversigt, som i sommeren 1948 er udgivet af De Forenede Nationers Økonomiske Kommission for Europa (ECE) under titlen: A Survey of The Economic Situation and Prospects of Europe. Udarbejdelsen af oversigten har fundet sted i Kommissionens sekretariat og har været forestået af Nicholas Kaldor. Sædvanligvis kaldes den Myrdalrapporten efter ECEs generalsekretær.

Hensigten med udgivelsen har været at fremlægge en analyse af de vigtigste træk i den økonomiske situation i Europa som helhed snarere end af situationen i de enkelte lande, og hovedvægten er derfor lagt på de problemer, som er fælles for de europæiske lande. Det benyttede materiale stammer i hovedsagen fra de forskellige landes officielle statistik, men i arbejdet med at sikre sig, at de statistiske oplysninger var sammenlignelige fra land til land, har det været nødvendigt på forskellige områder at bearbejde dette materiale. Endvidere har det i enkelte tilfælde været nødvendigt at tilvejebringe nye statistiske rækker. På en række felter er man dog i dette arbejde kommet til kort. Således var det tilgængelige statistiske materiale vedrørende den økonomiske situation i U. S. S. R. ofte af en sådan karakter, at det ikke lod sig benytte sammen med tilsvarende materiale fra andre lande, og derfor angår de fleste oplysninger i rapporten Europa ekskl. U. S. S. R. I visse tilfælde har der ikke foreligget statistisk materiale fra forskellige — ofte østeuropæiske — lande, men på de fleste områder har det været muligt at samle tilstrækkeligt materiale til, at man har kunnet drage konklusioner på grundlag af oplysninger fra lande, der før krigen havde 70—80 pct. af den industrielle produktion i Europa (ekskl. U. S. S. R.) og op imod 90 pct. af landbrugsproduktionen. Det er — formentlig på grund af de særlige politiske problemer, der knytter sig til Tysklands økonomiske genopbygning efter den anden verdenskrig — fundet hensigtsmæssigt i rapporten konsekvent at foretage to analyser: en, der inkluderer, og en, der ekskluderer Tyskland af den række lande, der undersøges.

Rapporten består af fire dele og to appendiks. 1. del handler om udviklingen af produktionen i Europa efter krigen, 2. del om bevægelserne og forskydningen i udenrigshandelen. 3. del indeholder en redegørelse for betalingsbalanceproblemet efter krigen, og 4. del redegør for forskellige vigtige, økonomiske forhold i forbindelse med det europæiske genopbygningsproblem, nemlig inflationsproblemet, vanskelighederne i forbindelse med den intereuropæiske handel og størrelsesordenen af den nødvendige produktion og de problemer, der knytter sig til produktionens sammensætning. Appendiks A refererer de økonomiske planer i forskellige europæiske lande: landene i Central- og Sydøsteuropa, U. S. S. R. og marshallandene, og i appendiks B redegøres for kilder og metoder.

Ud fra de mål, som rapporten forfølger, kan det nok siges at være en mangel ved den, at den hovedsagelig kun dækker Vesteuropa men i betragtning af den skillelinie, der deler Europa med hensyn til økonomisk planlægning og økonomisk politik, kan denne begrænsning for så vidt siges at være en fordel for en dansk læser, som de problemer, der herved træk-

MEDDELELSER OG OVERSIGTER

EN RAPPORT OM EUROPAS ØKONOMISKE SITUATION

En meget omfattende og tilbundsående analyse af den økonomiske situation i efterkrigstidens Europa findes i en oversigt, som i sommeren 1948 er udgivet af De Forenede Nationers Økonomiske Kommission for Europa (ECE) under titlen: A Survey of The Economic Situation and Prospects of Europe. Udarbejdelsen af oversigten har fundet sted i Kommissionens sekretariat og har været forestået af Nicholas Kaldor. Sædvanligvis kaldes den Myrdalrapporten efter ECEs generalsekretær.

Hensigten med udgivelsen har været at fremlægge en analyse af de vigtigste træk i den økonomiske situation i Europa som helhed snarere end af situationen i de enkelte lande, og hovedvægten er derfor lagt på de problemer, som er fælles for de europæiske lande. Det benyttede materiale stammer i hovedsagen fra de forskellige landes officielle statistik, men i arbejdet med at sikre sig, at de statistiske oplysninger var sammenlignelige fra land til land, har det været nødvendigt på forskellige områder at bearbejde dette materiale. Endvidere har det i enkelte tilfælde været nødvendigt at tilvejebringe nye statistiske rækker. På en række felter er man dog i dette arbejde kommet til kort. Således var det tilgængelige statistiske materiale vedrørende den økonomiske situation i U. S. S. R. ofte af en sådan karakter, at det ikke lod sig benytte sammen med tilsvarende materiale fra andre lande, og derfor angår de fleste oplysninger i rapporten Europa ekskl. U. S. S. R. I visse tilfælde har der ikke foreligget statistisk materiale fra forskellige — ofte østeuropæiske — lande, men på de fleste områder har det været muligt at samle tilstrækkeligt materiale til, at man har kunnet drage konklusioner på grundlag af oplysninger fra lande, der før krigen havde 70—80 pct. af den industrielle produktion i Europa (ekskl. U. S. S. R.) og op imod 90 pct. af landbrugsproduktionen. Det er — formentlig på grund af de særlige politiske problemer, der knytter sig til Tysklands økonomiske genopbygning efter den anden verdenskrig — fundet hensigtsmæssigt i rapporten konsekvent at foretage to analyser: en, der inkluderer, og en, der ekskluderer Tyskland af den række lande, der undersøges.

Rapporten består af fire dele og to appendiks. 1. del handler om udviklingen af produktionen i Europa efter krigen, 2. del om bevægelserne og forskydningen i udenrigshandelen. 3. del indeholder en redegørelse for betalingsbalanceproblemet efter krigen, og 4. del redegør for forskellige vigtige, økonomiske forhold i forbindelse med det europæiske genopbygningsproblem, nemlig inflationsproblemet, vanskelighederne i forbindelse med den intereuropæiske handel og størrelsesordenen af den nødvendige produktion og de problemer, der knytter sig til produktionens sammensætning. Appendiks A refererer de økonomiske planer i forskellige europæiske lande: landene i Central- og Sydøsteuropa, U. S. S. R. og marshallandene, og i appendiks B redegøres for kilder og metoder.

Ud fra de mål, som rapporten forfølger, kan det nok siges at være en mangel ved den, at den hovedsagelig kun dækker Vesteuropa men i betragtning af den skillelinie, der deler Europa med hensyn til økonomisk planlægning og økonomisk politik, kan denne begrænsning for så vidt siges at være en fordel for en dansk læser, som de problemer, der herved træk-

kes i forgrunden, er dem, som karakteriserer den økonomiske situation i marshallandene og derved også har betydning ved vurderingen af den økonomiske politik, der føres i Danmark. I virkeligheden har Organisationen for Europæisk Økonomisk Samarbejde (OEEC) i Paris da også i vidt omfang anvendt Myrdalrapporten i sit arbejde med opstillingen af langtidsprogrammer for marshallandenes genopbygning.

Rapporten understreger kraftigt, at det europæiske genopbygningsproblem ikke først og fremmest er karakteriseret ved eller begrænset til nødvendigheden af at nå op på samme produktion som før krigen, men er et betalingsbalanceproblem, som til sin løsning kræver en betydelig ændring af Europas økonomiske struktur.

Genopbygningen forstået som en udvidelse af produktionen til samme niveau som før krigen er, for så vidt angår industriproduktionen, forlængst nået. I denne forbindelse er det værd at bemærke, at medens det efter første verdenskrig varede ca. seks år, inden den europæiske industriproduktion (ekskl. Tyskland) nåede førkrigniveauet, tog det efter den anden verdenskrig kun halvandet år at nå samme resultat. Forskellen i udviklingen efter de to krige forklares ved, at industriproduktionen efter 1920 var begrænset af den almindelige depression og ikke af produktionskapacitetens størrelse, men det understreges, at denne forklaring dog ikke er fuldstændig. Sammenligner man således udviklingen efter de to krige indtil det tidspunkt, hvor verdensdepressionen sætter ind efter den første krig, viser det sig, at industriproduktionen målt med førkrigsproduktionen meget hurtigt er betydelig større efter den anden end efter den første krig, trods det forhold, at de materielle ødelæggelser som følge af krigen og den økonomiske desorganisation forårsaget af fjendtlig besættelse utvivlsomt var langt større i 1945 end i 1918. De to perioder, der sammenlignes, er året 1920 og året 1. juli 1946—30. juni 1947, der begge begynder 14 måneder efter fjendtlighedernes ophør. Billedet skifter ikke karakter, hvis man — for at imødegå den indvending, at man ikke kan sammenligne produktionen i 1920 målt med 1913-niveauet og produktionen i 1946/47 målt med 1938-niveauet, fordi 1913 var et højkonjunkturår, medens 1938 for mange lande nærmest var et depressionsår — foretager sammenligningen mellem 1920 i forhold til 1913 og 1946/47 i forhold til 1937, som var det bedste førkrigsår. Hvad enten man inddrager Tyskland i analysen eller ej, når man det samme resultat, at den europæiske industriproduktion er blevet genopbygget langt hurtigere, end tilfældet var efter den første verdenskrig. Til forklaring af dette forhold nævnes, at genskabelsen af fredstidsproduktionen denne gang har været langt bedre planlagt og organiseret. En mere detaljeret undersøgelse viser, at kapitalgodeindustriene har haft en særlig kraftig produktionsudvidelse, og at produktionsstigningen inden for disse industrier fortsatte, efter at der i begyndelsen af 1947 især syntes at indtræde en almindelig stagnation i industriproduktionen.

Landbrugsproduktionen er siden krigens ophør ikke undergået samme hurtige udvikling. I høståret 1945/46 var landbrugsproduktionen kun godt tre femtedele af førkrigsproduktionen. I 1946/47 steg produktionen til ca. tre fjerdedele, men faldt atter i 1947/48 som følge af den dårlige høst. Nedgangen i produktionen i forhold til før krigen har været størst i de tidligere overskudsområder i Østeuropa og mindst i Vesteuropa, der normalt er fødevareimporterende, og produktionstilbagegangen har været størst for animalske landbrugsprodukter, medens tobak er det eneste landbrugsprodukt, som der i 1946/47 produceredes større mængder af end før krigen.

En undersøgelse af transportvæsenet viser flere interessante træk ved efterkrigssituationen i Europa. Jernbanetransporterne viste en bemærkelsesværdig hurtig stigning. I sommeren 1945 var store dele af Europas jernbanenet ude af funktion, men allerede i begyndelsen af 1946 var førkrigniveauet nået for godstrafikkens vedkommende, og siden er stigningen fortsat, således at mængden af transporteret gods synes at have nået et højere niveau i forhold til før krigen end den samlede produktions omfang. Endvidere er forholdet mellem antal tonkilometer og mængden af transporteret gods væsentlig større end før krigen, således at der ikke blot

er sket en forøgelse af transporterens omfang, men også af deres længde. En del af forklaringen på dette forhold kan søges deri, at flod- og kanaltrafikken ikke har kunnet komme rigtig i gang — det gælder især transporten på Rhinen og Donau — men da forholdet ikke er begrænset til de lande, hvor flodtrafikken har stor betydning, må forholdet delvis skyldes strukturelle ændringer i den europæiske økonomi og ses som et udtryk for den lavere produktivitet.

Udenrigshandelen har ligesom produktionen forbavsende hurtigt nået et omfang, der nærmer sig førkrigstidens, men der er på dette område tale om meget store forskelligheder de enkelte lande imellem. Målt i faste priser var den samlede europæiske import og eksport i 1947 henholdsvis 79 og 64 pct. af 1938-omsætningen. Ser man bort fra Tyskland, for hvilket de tilsvarende procenter var henholdsvis 18 og 9, finder man en europæisk import på 94 pct. og en eksport på 81 pct. af 1938-niveauet. Går man i detaljer med hensyn til disse tal, viser det fælles europæiske billede sig at være sammensat af to vidt forskellige: dels en gruppe lande, som har udvidet importen og indskrænket eksporten i forhold til før krigen, dels en gruppe, som i forhold til før krigen har forøget eksporten og nedskåret importen. Den sidste gruppe består kun af England, hvis import og eksport i 1947 androg henholdsvis 77 og 106 pct. af 1938-omsætningen. For resten af Europas lande var de tilsvarende procenter henholdsvis 107 og 68.

En geografisk fordeling af udenrigsomsætningen viser, at nedgangen var størst i den inter-europæiske handel, hvor der i 1947 var balance mellem import og eksport på et niveau, der var 56 pct. af 1938-niveauet, medens samhandelen med ikke-europæiske lande viste en import på 107 og en eksport på 78 pct. af 1938-niveauet. Nedgangen i den intereuropæiske handel skyldes først og fremmest Tysklands næsten fuldstændige og Østeuropas delvise forsvinden fra det europæiske marked. Det næsten fuldstændige ophør af den tyske eksport er også en meget væsentlig årsag til nedgangen i Europas eksport til ikke-europæiske områder, i hvilken der iøvrigt er sket en meget udtalt forskydning fra U. S. A. og andre dollarlande til sådanne oversøiske områder, som har fælles valuta med europæiske lande. Også i Europas import fra oversøiske lande er der sket en kraftig forskydning. Fra andre lande end U. S. A. androg importen i 1947 næppe 80 pct. af 1938-importen, medens importen fra U. S. A. var mere end fordoblet i forhold til 1938. Omlægningen af Europas oversøiske import fra andre områder til U. S. A. betyder ikke, at U. S. A. i samme udstrækning er blevet forsyningskilde for varer, som i 1947 ikke kunne fås i andre oversøiske områder. Med korn som den væsentligste undtagelse har de begrænsede muligheder for at købe oversøiske varer fra de sædvanlige forsyningskilder næsten fuldt ud givet sig udslag i en tilsvarende mindsket import. Importforøgelsen fra U.S.A. bestod for ni tiendedele vedkommende af sådanne varer, som før krigen enten slet ikke importeredes i Europa eller kun importeredes i ubetydelige mængder, men som der i 1947 var et ekstraordinært behov for som følge af nedgangen i den europæiske produktion og nødvendigheden af at genopbygge Europas produktionsapparat. Der er tale om varer som kul, tømmer, jern og stål, kemikalier, maskiner og skibe.

Europas underskud på handelsbalancen over for resten af verden blev fra 1938 til 1947 forøget med 1200 mill. dollars målt i 1938-priser, en forøgelse, som ikke i sig selv kan give anledning til bekymring, så meget mere, som en væsentlig del deraf skyldes ekstraordinær import, der atter vil falde bort. Imidlertid er der samtidig sket ændringer på andre af betalingsbalancens løbende poster, således at betalingsbalancedeficitet utvivlsomt må anses for at være det mest kritiske træk i Europas økonomiske situation.

Før krigen var Europas samlede import omtrent en trediedel eller 2100 mill. dollars større end eksporten. Denne merimport blev fuldt ud betalt af indtægter på betalingsbalancens usynlige løbende poster, således at der var ligevægt i det løbende betalingsmellemløbende med ikke-europæiske lande. I 1947 var merimporten vokset til 6900 mill. dollars (3300 mill. dollars i 1938-priser), og samtidig var overskuddet på de usynlige poster blevet forvandlet til et underskud på 600 mill. dollars, således at der var et totalt underskud på betalingsbalancens

løbende poster på 7500 mill. dollars. Selv om man vender tilbage til forkrigstidens niveau for import og eksport, hvilken opgave ikke er uoverkommelig at løse, vil der stadig bestå et betalingsbalanceunderskud på omkring 4000 mill. dollars. Såfremt dette underskud skal dækkes gennem ændringer i handelsbalancen, vil det nødvendiggøre en eksportstigning på 56 pct. eller en importformindskelse på 36 pct. i forhold til 1938-niveauet. I forhold til 1947 må der ske en eksportforøgelse på 114 pct. eller en importnedgang på 53 pct.

En del af underskuddet vil utvivlsomt kunne dækkes gennem forøgede indtægter på betalingsbalancens usynlige poster; således vil stillingen med hensyn til skibsfart, rejser o. s. v., hvilke poster i 1947 viste et underskud på 1000 mill. dollars mod et overskud i 1938 på 700 mill. dollars (løbende priser), formentlig kunne forbedres, hvorimod der næppe kan ventes nogen forøgelse af indtægterne af oversøiske investeringer. Disse indtægter er faldet fra 1400 mill. dollars i 1938 til 400 mill. dollars i 1947. Men den største del af underskuddet må dækkes gennem tilpasning af eksport og import. Vanskelighederne ved denne tilpasning øges imidlertid derved, at 70 pct. af underskuddet er et underskud over for U. S. A. Europas oversøiske eksport går — som nævnt — i stigende omfang til andre lande end U. S. A., og muligheden for at opnå balance over for U. S. A. gennem oparbejdelse af et overskud over for disse andre oversøiske lande består ikke, da de er i samme situation som Europa med hensyn til deres betalingsbalance over for U. S. A. Løsningen af problemet ligger derfor i en balancering af de løbende betalinger både over for andre oversøiske områder og over for U. S. A.

Den vanskeligere del af dette problem er i forholdet til U. S. A., hvor stillingen i 1947 var den, at Europas eksport på 900 mill. dollars kun beløb sig til godt en syvendedel af importen samtidig med, at der var et underskud på betalingsbalancens øvrige løbende poster på 400 mill. dollars, således at det samlede underskud androg 5400 mill. dollars. Med hensyn til mulighederne for at begrænse importen og udvide eksporten til U. S. A. konkluderer Myrdalrapporten derhen, at en importindskrænkning bortset fra den import af ekstraordinær karakter, som fandt sted i 1947, meget vanskeligt kan tænkes, da importen overvejende består af foderstoffer og sådanne råvarer, som ikke — eller i hvert fald ikke i tilstrækkeligt omfang — kan produceres i Europa, og som vanskeligt kan undværes i den europæiske økonomi. En forøgelse af eksporten vil møde store vanskeligheder. Den traditionelle europæiske eksport til U. S. A. består af luksusvarer og letindustrielle varer (specialiteter), af hvilke eksporten kun vanskeligt kan forceres, da varerne overvejende produceres af små virksomheder, som mangler den fornødne organisation og kapital til at gøre store fremstød på det amerikanske marked. Den europæiske sværindustri produkter har næppe nogen chance for overhovedet at gøre sig gældende på det amerikanske marked. Dette meget dystre afsnit af rapporten slutter med at anføre, at såfremt Europa skal balancere sine løbende betalinger over for resten af verden og opretholde en levestandard som før krigen, må produktionen i sværindustrien udvides med omkring 2000 mill. dollars (forkrigspriser) enten som erstatning for tidligere import eller for at forøge eksporten. Forudsætningen for, at dette skal lykkes, er, at de pengepolitiske forhold stabiliseres, at den intereuropæiske handel genopbygges, og at udvidelsen af den europæiske produktion bliver tilrettelagt under hensyn til den intereuropæiske handel og den oversøiske eksport.

Fjerde del af rapporten behandler disse forudsætninger i detaljer. Afsnittet om inflationsproblemet er, hvis man kan skønne ud fra oplysningerne om Danmark, for så vidt angår talmaterialet, det svageste, men uddyber den opfattelse, som der tidligere i rapporten er givet udtryk for, nemlig at den inflation, som har behersket udviklingen i Europa i årene efter krigen, er en væsentlig årsag til, at eksportforøgelsen ikke holder takt med forøgelsen i produktionen. I lande med åben inflation betyder overvurderingen af valutaernes internationale værdi, at det er vanskeligt at få varerne afsat i udlandet, og i de lande, hvor de inflationistiske prisstigninger holdes i tømme gennem kvantitative reguleringer, har overskudskøbekraften

en tendens til enten at tvinge eksportvarerne ind på hjemmemarkedet eller at hæmme eksportproduktionen til fordel for produktionen for hjemmemarkedet.

Vanskelighederne for den intereuropæiske handel består bl. a. deri, at de former, hvori denne tidligere foregik, er sprængt. Før krigen havde de øvrige europæiske lande en mereksport til England og en merimport fra Tyskland, som blev betalt i sterling. Efter krigen har England balanceret sin handel med det øvrige Europa og endda i perioder haft et overskud, medens Tyskland ikke for tiden spiller nogen større rolle i den europæiske samhandel. Dette har tvunget landene ind i bilaterale handelsarrangementer, der har begrænset den samlede omsætnings størrelse og ført til en uøkonomisk fordeling af vigtige varer mellem landene. Vejen ud af denne misere må gå gennem større flexibilitet i handelsaftalerne både i rum og i tid, gennem afslutningen af multilaterale handelsarrangementer, gennem kreditydelser og gennem aftaler om balancering af betalingerne over længere perioder. En forudsætning herfor er det atter, at pengeforholdene stabiliseres.

I et afsluttende afsnit drøftes mulighederne for en produktionsudvidelse af tilstrækkeligt omfang. Der redegøres for de flaskehalse, der hidtil har hæmmet produktionsforøgelsen og for sådanne, som efterhånden må forventes at opstå. Efterhånden vil der ske et skift fra de tidligere produktionsstadier, der var flaskehalse i 1946 og 1947 (kul og jern) til senere produktionsstadier (jern- og metalindustriens kapacitet). En sammenligning mellem de produktionsmål, der er kendt fra de forskellige landes genopbygningsprogrammer, og de muligheder, der findes for at øge produktionen, viser, at målene vil kunne nås, forudsat at problemerne med hensyn til inflationen og den intereuropæiske handel bliver løst. Imidlertid vil produktionen, selv om man når de opstillede mål, ikke være tilstrækkelig til både at skabe ligevægt på betalingsbalancens løbende poster og at sikre Europas befolkning en levestandard som før krigen.

Poul Bjørn Olsen.

PRISOPGAVER

I 1947 stillede Nationaløkonomisk Forening og Socialøkonomisk Samfund 3 mindre prisopgaver, jfr. tidsskriftets årg. 1947, side 69. Ved indsendelsesfristens udløb d. 1. juli 1948 var der indkommet een besvarelse af prisopgave nr. 3: «En redegørelse og en vurdering af de forhold, der påvirker det nuværende og det fremtidige boligbehov». De to andre prisopgaver var ikke blevet besvaret. Bedømmelsesudvalget der består af tidsskriftets redaktionsudvalg og redaktør fandt den indsendte besvarelse værdig til den udsatte belønning. Ved navnekuvertens åbning viste forfatteren sig at være cand. polit. Sven Dano. Besvarelsen er optrykt på side 41 ff i nærværende hæfte.